Istoria Bisericii Bizantine în timpul disputelor teologice

După moartea lui Teodosiu cel Mare conducerea ținuturilor estice a imperiului sunt preluate de fiul său Arcadius (395 – 408) care la acel momnent avea vârsta de 17 ani. Domnia acestuia a fost practic condusă de către persoane care au influențat asupra politicii duse de către împărat cum ar fi Rufin, Eutropiu sau Haina.

Din punct de vedere religios politica lui Arcadius nu se evidențiază cu nimic, în afară de faptul că în această perioadă a activat Ioan Gură de Aur.

Fiind de origine din Antiohia acesta a fost ucenicul lui Liubaniu şi se pregătea de cariera administrativă. Dar în cele din urmă acesta trece în slujba religiei fiind creştinat şi ocupând postul de presbiter în Antiohia. După moartera Patriarhului Nectarie, alegerea eunucului Eutropiu cade asupra lui Ioan care devenise foarte popular în regiunea Antiohiei. Cu toată opoziția episcopului Teofilat al Alexandriei în anul 398 Ioan este ales în scaunul episcopal al capitalei.

Propovăitor al unei morale sănătoase, şi duşman al vieții fastuoase noul episcop a întâlnit între locuitorii Constantinopolului mulți duşmani printre care şi însuşi împărăteasa.

O politică religioasă dură patriarhul a dus şi împotriva germanilor – arieni, care prin intermediul conducătorului lor Haina făceau presiuni asupra deschiderii unor biserici unde aceştea şi-ar fi oficiat cultul.

Duritatea politicii sale religioase împotriva goților precum şi cuvântările publice în care era acuzată Eudochia pentru viața sa fastuoasă au dus la disensiuni cu împăratul. Din această cauză patriarhul este nevoit să se retragă în Asia Mică. Din cauza revoltei populației, însă, patriarhul este readus la Constantinopol.

Pacea între puterea politică şi cea religioasă nu a fost de lungă durată. La inaugurarea statuii împărătesei Ioan Gură de Aur din nou a criticat aspru modul de viață a soției lui Anastasie. Ca urmare patriarhul a fost lipsit de titlu, iar adepții acestuia ioanții au fost supuşi persecuției. În sfârşit în anul 404 Ioan este exilat în oraşul antiohian Cucuz. De aici peste trei ani acesta este transferat pe malul estic al Mării Negre şi în drum spre noul loc de destinație Ioan Gura de Aur moare.

În anul 408 decedează şi împăratul Anastasie. La conducere vine fiul acestuia Teodosie cel Mic (408-450), iar din cauza minoratului acestuia ca regent este numit regele persan Iezdigherd. Acest pas a fost făcut probabil datorită intrigilor care aveau loc la palatul constantinopolitan şi de care soția lui Anastasie.

Anume acest lucru şi relațiile armonioase dintre imperii au foavorizat statutul creştinilor din Persia în timul lui Iezdigherd. În anul 409 împăratul persan oficial a garantat creştinilor oficierea cultului şi restaurarea bisericilor. Unii istorici numesc edictul din 409 – edictul de la Milano pentru biserica creştină din Siria.

În anul 410 în Seleucia a fost organizat un sobor care a organoizat biserica creştină din Persia, Ktesifon fiind ales episcop al acesteia. El a primit titlul de "catolicos " stabilind reşedința în capitala Persiei. În schimbul favorurilor acordate soborul a declarat că toți creştinii se vor ruga pentru bunăstarea împăratului. Cu toate accestea spre sfârşitul domniei lui Iezdigherd situația creştinilor din Persia s-a înrăutățit.

Neavând talentul de conducere a statului şi manifestând puțin interes pentru problemele statului, Teodosiu pe tot parcursul lungii sale domnii a dus un mod de viață mai mult singuratic petrecând timpul mai mult cu transcrierea vechilor manuscrise. Dar împăratul a fost înconjurat de mulți oameni de stat talentați printre care locul principal îl ocupa sora împăratului Pulheria.

Anume această persoană va juca un rol important în ceia ce în istoriografie s-a numit - dispute hristologice.

Primele două concilii economice definitiv au hotărât problema privind locul ocupat de către Isus Hristos în Sfânta Treime. Principalul for bisericesc însă nu a adus lămuriri privind unirea celor două firi, omenească şi divină în aceeaşi persoană.

Din Antiohia încă la sfârşitul secolul IV a fost emisă învățătura conform căreia contopirea definitivă a celor două naturi nu a avut loc. Cât timp problema dată a fost obiectul de discuție a unor teologi ea nu a tulburat cu nimic viața bisericească. Situația s-a schimbat însă radical odată cu alegerea ca patriar a presbiterului Nestorie un înfocat susținător al celor două naturi a lui Isus Hristos.

Odată investit Nistorie s-a adresat împăratului cu rugămintea de a curăța pământul de eretici şi în schimb el îl va ajuta să-i biruie pe persan. Sub denumirea de eretici patriarhul îi înțelegea pe toți cei ce nu erau de acord cu doctrina antiohiană. În acelaşi timp în propovăduirile sale Nestorie o numea pe Fecioara Maria nu Născătoare de Dumnezeu ci Născătoare de Isus Hristos prin aceasta încercând să sublinieze natura umană a Fiului.

Odată cu aceasta patriarhul a început o prigoană permanentă împotriva oponenților săi, ceea ce a dus la mari tulburări în sânul bisericii. Împotriva învățăturii lui Nistorie s-au opus episcopul Alexandriei Chiril şi papa Selestin. La Roma a fost adunat uin conciliu prin carea biserica la exomunicat pe patriarhul de la Constantinopol din sânul Bisericii.

Pentru a pune capăt neînțelegerilor Teodosie cel Mic convoacă în anul 431 la Efes al III-lea Conciliu Ecumenic. La acest conciliu a fost judecată învățătura lui Nestorie el însuşi fiind excomunicat din biserică fiind lipsit de toate titlurile şi exilat unde de fapta a şi murit.

Necătând la faptul că nestorianismul a fost judecat o bună parte a părtaşilor acestei învăţături au mai rămas în Siria şi Palestina. Centrul principal a nestorioanismului a fost oraşul Edessa unde a existat o cunoscută şcoală filosofico-teologică care a răspândit ideile dublei naturia lui Isus Hristos. Abia în anul 489 împăratul Zenon a distris această şcoală. Profeosrii şi elevii alungaţi au întemeiat o nouă şcoală în oraşul Nisibin din Persia. Împăratul persan i-a primit fără echivoc pe aceştea fiind cunoscute relaţiile pe care le avea acesta cu Bizanţul şi pe care îi putea folosi în lupta sa împotriv astatului vecin.

Biserica nestoriană sau siro-haldeeană care sa format avea în fruntea sa pe un catolicos şi s-a răspândit în ţările vecine cum ar fi de exemplu India.

În însăşi, biserica bizantină îndeosebi în Alexandria, după Conciliul de la Efes, apare un nou curent filosofico-religios diametral opus nestorianismului. Adepţii Sfântului Chiril al Alexandriei dând o importanţă mai mare a naturii divine a lui Isus Hristos asupra celei omeneşti au ajuns la concluzia că ultima a fost captată definitiv de cea dintâi. Ajungânt prin deducţiile sale la faptul că în Isus Hristos există numai o singură natură – cea divină acest curent a primit în istoriografie denumirea de monofisism iar părtaşii acestora au fost numiţi monofisiţi. Monofisimul a primit o dezvoltare deosebită în timpul episcopului Dioscor al Alexandriei şi arhimadridului Eutihie din Constontanopol. Din partea puterii laice aceştea îl aveau de partea sa pe eunucul Hrisafie, care prin intermediul disputelor religioase urmărea minimalizarea influienţei Pulheriei, surorii împăratului asupra problemelor de stat şi ridicarea sa la principalul rol în stat. De partea acestei partide a fost atras şi împăratul Teodosie care a fost convins că aceştea reprezintă direcţia Sfântului Chiril principalul oponent al nestorianismului. Împotriva acestui nou curent religios s-au ridicat cu vehemenţă patriarhul de la Constantinopol şi Papa

Leon I. Din cauza noilor divirgențe din sânul bisericii şi sub presiunea adepților monofizismului împăratul convoacă un nou conciliu în 449 la Efes. Conciliul cum şi era de aşteptat a fost condus de către Dioscor al Alexandriei. Organizatorii conciliului au organizat astfel soborul încât toate hotărârile partidei susținute de către împărat urmau să fie primite fără echivoc. Astfel şedințele adunării erau păzite de către gărzile imperiale care primise ordinul imperial de a suprima orice rezistență. De asemenea au fost aduşi călugări din regiunea Alexandriei susținători a lui Dioscor care prin măsuri direct fizice impuneau membrii adunării să semneze diferite acte a conciliului. În cele din urmă prin intermediul lui Dioscor învățătura lui Eutihe (care de fapt a şi fondat acest curent) a fost recunoscută ca fiind adevărată. Patriarhul constantinopolului din cauza opoziției sale a fost omorâț, iar susținătorii săi au fost exilați. Împăratul a întărit hotărârile conciliului, dându-i în acelaşi timp statutul de ecumenic.

Datorită modului nelegitim de defăşurare şi a metodelor folsite la acesată adunare respectivul eveniment a primit denumirea istoriografică de conciliu tâlhăresc. Acest congres a adus o şi mai mare neînțelegere din sânul bisericii, cu atât mai mult cu cât Papa Leon a început o luptă deschisă asupra hotărârilor luate la Efes şi împotriva împăratului. Dar în toiul disputelor împăratul Teodosiu cel Mic moare.

Teodosiu nu a lăsat urmaşi. La conducerea statului a fost ales Marcianus(450 – 457), sub presiunea conducătorului de oşti Aspar alan de origine, pe care l-au căsătorit cu sora împăratului, care deja era în vârstă, Pulheria.

În primul rând noul împărat urma să rezolve problema religiaosă din imperiu care avea un caracter deosebid de dificil lăsată de predecesorul său. În acest sens sub influiența soției şi a papei acesta hotărăşte convocarea unui nou conciliu la Niceea – ca semnificativ fiind luat faptul că anume aici s-a desfăşurat primul congres biserices de o

importanță majoră. Din cauza opoziției monofiziților, însă, soborul este amânat şi este şi schimbat şi locul desfăşurării.

Astfel, în 451 este convocat la Calcedon al IV - lea Conciliu Ecumenic, care a avut o importanță majoră în evoluția ulterioară asupra evoluței relațiilor religioase în special şi a istorie generale în general a Imperiului Bizantin .

Componența soborului a fost foarte numeros la el participând şi legații papali. În primul rând conciliul a anulat toate hotărârile adunării tâlhăreşti, şi a restabilit toate fețele bisericeşti care au pătimit, iar Dioscorus a fost depus din sanul episcopal. Marea adunare a elaborat formula religioasă inspirată din “Mărturia de credință a papei Leon I” care a combătut totalmente monofisismul. Soborul l-a recunoscut pe Iisus, fiul Tatălui de o natură, în două ființe neunite, neschimbat, nedespărțit, de neschimbat cunoscut.

Simbolul de Credință de la Calcedon, care a recunoscut şi hotărârile primelor două concilii a devenit unul din principalele canoane pe care se bazează credința ortodoxă.

Are o importanță deosebită de asemenea şi canonul 28 al conciliului, care până la urmă nu a fost recunoscut de către papalitate. Acest punc revenea la problema locului ocupat de către scaunul constantinopolitan în erarhia bisericească, problemă discutată încă la Conciliul II ecumenic. Conform canonului scaunul noii Rome urma să fie cinstit la acelaşi nivel cu cel din vechia Romă fiind socotit al doilea după acesta deoarece la Constantinopol se concentrase toată puterea laică şi acesta urma să primească şi onorurile religioase cuvenite.

Hotărârile Conciliului de la Calcedon au avut consecințe nu numai religioasă dar şi politică pentru evoluția ulterioară a Bizanțului.

Pe lângă înrăutățirea relațiilor cu papalitatea, conducerea şi biserica bizantină acceptând hotărârile Conciliilor de la Calcedon s-au pronunțat

hotărât împotriva monnofisismului, prin acesta respingând provinciile Egiptului şi Siriei unde majoritatea populației era de orientare eretică, care şi după 451 şi-a păstrat orientarea religioasă, fiind de neînduplicați. Biserica egipteană, chiar, s-a dezis de folosirea limbii greceşti la slujbe înlocuindu-l cu cel copt.

Neînțelegerile religioase s-au revărsat în scurt timp în Ierusalim, Alexandria şi Antiohia, din cauza impunerii forțate a hotărârilor de la Calcedon, în adevărate răscoale. Acestea din urmă erau înăbuşite pe cale militară şi administrativă, fapt ce îndepărta şi mai mult aceste regiuni de imperiu.

Din aceste considerente urmaşul lui Marcian – Leon I (457 – 474) a fost obligat din punc de vedere a politicii sale religioase să lupte împotriva monofiziților şi a sciziunii statului rămânînd constant în părerile sale de orientare calcedoniană.

Politica religioasă însă s-a schimbat în perioada urmaşilor lui Leon I. După moartea acestuia în scaunul imperial este ocupat de către tatăl acestuia Zenon (474-491), de origine isaurian. Ca şi la predecfesorii săi problema de bază în domeniul politicii interne a fost cea religioasă. Politica strict religioasă a predecesorilor săi s-a reflectat negativ în relațiile centrului cu provinciile din Orient. Dorind să între în bunăvoința împăratului şi să apropie regiunile orientale Patriarhul Acachie adeptul de altădată a hotărârilor calcedonene i-a propus lui Zenon să accepte drumul compromisurilor reciproce. De comun acord cu patriarhul împăratul emite în 482 Edictul de unire numit şi Enodicon. Principala sarcfină urmărită de acest document era concilierea celor două tabere adverse din punct de vedere religios. Enodiconul recunoştea hotărârile primelor două concilii ecumenice ți întărite la cel de al treilea, îi dădea anatemei pe Nestorie şi pe Eutihie împreună cu simpatizanții săi numindu-l pe Isus Hristos “ de o ființă cu Tatăl după dumnezeire şi de o natură nouă după

omenire”. În acelaşi timp, edictul omitea expresiile de “o natură “ sau “două naturi” şi nu amintea nimic despre definițiile date de Conciliul de la Calcedon despre unirea celor două naturi.

În prima fază edictul a avut succes în Alexandria, dar în cele din urmă nu a satisfăcut nici creştinii şi nici monofiziții. Ca urmare Enodiconul a dus la noi complicații în sânul bisericii prin creşterea numărului de partide religioase.

Astfel, o parte a fețelor bisericeşti a susținut documentul imperial fiind de acord cu apropierea între cele două curente. Dar pe de altă parte o serie de creştini au rămas strict de partea dogmelor creştine primind denumirea de achimiți – cei care nu dorm, deoarece în mănăstirile acestora slujbele bisericeşti se petreceau continuu pe parcursul a 24 de ore. Monofiziții conservatori au primit denumirea de achefaliți – fără de cap - deoarece nu se supuneau episcopului Alexandriei care a recunoscut Enodiconul.

Împotriva edictului imperial s-a pronunţat şi papa de la Roma, care făcând cunoştință cu plângerile fețelor biseiceşti din orientul imperiului şi cu însuşi Enodiconul la anatemizat pe patriarhul Accachie la conciliul de la Roma adunat în legătură cu această problemă. La rândul său capul biseicii orientale a scos numele papei din diptihurile bisericeşti, numele acestuia nefiind pronunțat la slujbele bisericeşti. În felul acesta are loc prima schismă din sânul bisericii creştine care a durat până la venirea la putere a dinastiei iustiniene.

În cele din urmă efctele Enodiconului au fost nule, iar încercările lui Zenon de a apropia monofiziții de creştini au fost uitate la scurt timp după maorte sa. Urmaşul acestuia Anastasie I (491-518) a încercat să miargă pe o altă cale.

După moartea împăratului văduva acestuia s-a căsătorit cu Anastasie un bărbat deja în vârstă care ocupa postul de silentarius. Acesta

a fost încoronat numai după ce a dat asigurări în scris patriarhului constantinopolitan , un adept convins al Conciliului de la Calcedon, că nu va interveni în afacerile religioase ale imperiului.

Cu toate acestea Anastasie fiind de orientare monofizită, la scurt timp şi-a încălcat asigurările trecând făţiş de partea duşmanilor creştinătăţii. Egiptul şi Siria a primit cu patos un astfel de mers al eveimentelor având acum în capul satului un reprezentant al său. Altfel a primit acest lucru populaţia capitalii, spiritul de revoltă fiind omniprezent. Intervenţia directă a împăratului şi schimbarea unor expresii din mersul slujbei bisericeşti a dus la o revoltă, care, mai nu la costat pe Anastasie domnia.

De politica religioasă a împăratului este legată şi o altă revoltă populară condusă de către Valerian. Revolta a început în Tracia. Având ca scop un ţel politic – acapararea scaunului imperial – Vitalian a declarat că s-a ridicat pentru apărarea intereselor creştinătăţii. În componenţa armatei răsculaţilor pe lângă bizantini se numărau şi huni, bulgari şi slavii. În fruntea acestei armate care era susţinută şi de o puternică flotă Vitalian a pornit împotriva Constantinopolului. Cu toate că a folosit atacul combinat, acesta nu a obţinut succesul cuvenit armata primind recompensa retragându-se. Armata răsculaţilor a asediat de trei ori capitala Imperiului Bizantin necucerind-o. Lupta a condinuat cu suce schimbător în cele din urmă victoria fiind de partea forţelor imperiale.